

САМООБИСК

Тази дума "изковах" по образ и подобие на Любомир-Левчевата "самосъд". Макар че последната е съмнителна: обикновено човек се пази най-вече да не го съдят (другите), какво остава да се съди сам. Самосъдът е по-скоро кокетирание със словото, камо ли понятие, изпълнено с такъв самозадължаваш смисъл. Ние сме милостиви най-много към себе си, самосъжаляваме се дори, къде ти да си признаваме грехове и вини. Като не сме способни да се самоочистим истински, имитираме самоочистване. То и какво самоочистване, какъв самосъд, ако си затънал до гуша в престъпления. Отдавна, отдавна е вдигнато ставилото на съвестта, рукнала е с пълна сила мътилката – стигиха с всичката кал, от която ужим си се пазил като кученцето Хермелина (санким и пръска от нея да не те опръска), а опръска ли те – почти сладострастно си се отъркалял-овъргялял целият в благотворната държавна кал. Ако имаше съвест – не би се окалял, окаляшли си – какво разкаяние. То е все едно след дъжд – качулка.

А някои наивници очакват разкаяние от цяла партия. Вече е късно да се заложи Ричард Трети срещу кон, вече не стига и целият им Шекспир – светите триединни автори Маркс – Енгелс – Ленин; Благов – Димитров – Живков – в българска комунистическа иконография.

Вапцаров, макар и комунист, не е бил чак такъв човек. По природа и възпитание той е бил "отворен" за доброто, честта, личното достойнство, честността, справедливостта, само че му се е налагало поради партийната принадлежност да ги прилага според предписанията и изискванията на идеологията, която е приел доброволно. По сърце и душа е бил един, по убеждения и действия, диктувани от партията – друг. Налагало му се е постоянно да се самопредава, без да подозира, че предварително е бил предаван. Тънка, неуловима е при него границата-ципица между жертвата (в смисъл на жертван) и саможертвата, към която по даденост, наивност, идеализъм (стигаш и до фанатизъм) е вървял. Но това е друга тема, за нея е ставало и пак ще става дума. Засега нека пак се върнем, където бяхме – 7.III. – събота.

Нека си припомним: показанията на Б.Вапцароџа са такива, че предполагат по-скорошно, нежели по-дълго задържане. Жалко, че и тогавашните следователи не са били дотам изрядни всякога да отбелязват датата на саморъчните показания – при едни я има, при други – не. Така е и при Бойка Вапцарова. Цитирам ги изцяло (те са и без това кратки освен неточни, което ще рече или че не е била дотам

посветена в дейността на мъжа си – в спомените си след 9.IX. твърди обратното, – или че ако е "посветена", е твърде ловка), пък и не виждам къде другаде да ги вмъкна композиционно. Но и при двата варианта е видно, че разпигът е бил кратък – писмените показания са само потвърждение на устните – че не се е наложило да бъде държана дълго в полицията (8-9 – дори 10.III.).

ПРОТОКОЛ ЗА РАЗПИТ

Именувам се Бойка Николова Вапцарова, 28 год., род. в гр. Кочани, а жив. София, ул. "Анг.Кънчев" № 37, българка, изт.православна, женена, чиновничка в Б.З.К.Банка, неосъждана, показвам:

Живея на ул. "Анг.Кънчев" № 37 – III етаж заедно със съпруга си Никола Вапцаров и семейството на брат му Борис Вапцаров в двустаен апартамент вестибюл и кухня. При нас живее студентката Митка Лалова Пелова от с.Върбица – Бяло Слатинско. Тя е при нас от месец октомврий миналата година. За храна и квартира плаща 500 лв. и ни помага в домакинската работа.

През времето, когато съм била в къщи са идвали разни лица мъже.

Един път през месец януарий т.г. едно лице потърси съпруга ми. Той имаше особена физиономия и аз го нарекох "заека". Понякога е идвал и Роман да търси съпруга ми, то е било сутрин или на обяд.

Идвало е и едно лице със среден ръст и същата възраст, рус и с опадала коса отпред на главата. Той приказваше със съпруга ми в стаята, ако аз съм в кухнята, и обратно. Идвал е през месец януарий т.г. Срещите между съпруга ми и с опадалата коса траеха по 10-15 минути, а понякога и по-дълго. Цялото име на лицето Роман по неговата лична карта научих, че се казва: Атанас Димитров Романов, род. от София, а на лицето "заека", който наричах – Георги Иванов Минчев, род. с.Медово – гр.Чирпан.

Горното написах саморъчно: (п) Б.Вапцарова.

Пистолетът явно не е неин, макар обискираната да е тя.

За толкова информация (като имаш предварително стократно повече – иначе как ще издадеш заповед за обиск и задържане на Вапцаров още на 3.III.) пускат веднага или на другия ден след едно преспиване за "обеца на ухото". И най-логичното е дознанието да е

P (1941-1942)

20-107

Изкупува се Бойка Гликонова
Байцарова 28 год. (родом гр. Кожани, а
текущо София ул. Анг. Кенев № 37,
Белогора, исп. православна, тежко, синев-
нишка Б.З.К. Бойка, което да се показва:

Живее на гр. "Ан Кантево" № 37, III ^{кв.} заедно със
сестра си Никола Вануерова, и семейството на
братя му Борис Вануерова, в двуетажно апартаментно
вместеност и кухня. При него живеят студентката
Митна Лавова Пелитев от с. Върбаца, Бела Слатина.
Тя е при него от месеци от март м. Гоце.
За храна и нахрана плаща 500 лв. и ни помага
в домашната работа.

През времето когато е бил в Кюмюрджина,
идваме с различна лична мъже.

Един път през м. Януари средно личе
пътника отпуща ми. Това имаме кабата
физиономия и аз го наричам "Задка"

Понтовото е идвало и Романа дъщеря
сестра ми, то е било сутринта или
на обяд. Идвало е и едно личе в средно
раствъ и сучета възраствъ Русо, и се адрян
коса отпуща на главата. Това признаване се
отпуща ми в стаята, ано аз съм в кухнята
и обратно. Идвало е през м. Януари в Сръбците
между отпуща ми и в следната коса
пътника по 10-15 минути и понтовото и по-голямо

Цялото име на лицето Романов, по неговата
 лична карта най-голямо че се казва Атанас
 Романов Романов рез. София
 А на лицето "Зидна" която картата е —
 Георги Иванов Минчев рез. се Медово
 гр. Турция
 Горното написано саморъчно,
 Бойна Вапцарова

направено от Б.Вапцарова още същия ден – на 7.III. преди или следобед – никой не би те оставил да се окопитиш. Същия ден (почти сигурно следобед) е станала (ако е станала) очната ставка с Вапцаров. Ако, защото броят ли за "първите три дни" (Б.Вапцаров), в които е бил в обща килия с брат си и не са разпитвани – 5,6 и 7.III., то Н.Вапцаров не е измъчван, не се е "държал едва на краката си" (Б.Вапцарова) и пр. Пък и каква очна ставка ще се налага между нея и Н.Вапцаров, щом в дознанието ѝ става дума за Атанас Романов и Георги Минчев. По-скоро очната ставка е с тях (за Романов тя действително твърди), отколкото с Вапцаров, с когото имат дългогодишен съпружески живот и не се налага никакво идентифициране. Последното е аргумент срещу "очната ставка" с Вапцаров и при положение, че за "първите три дни" се броят 4,5 и 6.III. Но не съм бил там, не мога да твърдя, а само да предполагам. И все пак, ако третият ден е изтекъл на 6. възможен е устен разпит на 6.III. късно вечерта или на 7.III. рано сутринта и Вапцаров да е казал за скрития си в тавана на съседа пистолет. Оттам – обиск на 7.III. предобед на Б.Вапцарова в присъствието на Л.Везюв, намиране на улики и задържането ѝ в полицията. Представям си неудобството на самия Вапцаров пред погледа на жена му, ако е имала очна ставка с него!

Но ако той доброволно (или под натиск) е казал за оръжието, защо да не каже и за друго. Първо А. после Б...

Под натиск не бива да разбираме непременно физически. Преди

това винаги трябва да слагаме в сметката агентурата на тогавашната Държавна сигурност и полицията, която е била проникнала не само в ЦК на партията, но и в нейното Политбюро. Ръката на Гешев е стигала доста далече: "Аз също мога да потвърдя, че Гешев работеше с Цариград, там съм му превеждал. Наистина получаваше шифрограми от Москва с подпис "Альоша". Така научи кога и къде ще пристигнат подводничарите." – Бл.Недялков – контраразузнавач и шофьор за специални поръчения на Гешев. Провокаторът Кугуза, за когото говорят всички (дори Ц. Драгойчева), е дребна риба и извинение за поголеми предателски грехове. Той е информатор от нисък ранг (затова е и ликвидирани още преди 9. IX.) – такива е имало във всеки партиен комитет. А колкото за Гешев – всички – и врагове, и приятели, конспиратори и полицаи професионалисти са единодушни в признанието си за изключителните му качества: "човек с феноменална памет и дарба до виртуозност да вади с памук душата, без да си служи с класическите методи на инквизицията. Една погрешна стъпка или дума на арестувания и Гешев го принуждаваше да говори и да признава." – Кирил Милев – партизанин от Първа софийска бригада "Чавдар".

Не само в килиите – тясно е било и пред Гешев. Авторът на горните редове говори от опит – имал е три срещи в кабинета му. Да си срещу Гешев не е било лесно за закоравелите, издепсани конспиратори, какво остава за аджамия като Вапцаров, който е оставял улики почти на всяка крачка и дори пистолета си не е скрил като хората. Такъв се издава и при първата проба – с фактите (и верни, и неверни), с които го опипват, с очните ставки на арестуваните преди него, с представеното му картинно и по възможност машабно предателство на неговите хора (това най-малкото го е разочаровало от тях и обезкуражило до дъно), с описание в по-черни краски (каквито и са били) на положението му – България е във война, той обслужва чужда агентура, враждебна на нашата държава, облекчението може да дойде само от самопризнание за онова, което знаем (са знаели). А колкото да е наивен и неопитен, Вапцаров си е давал сметка за противодържавността на действията си, за размера на разкритието. Като прибавим и стреса от прекрочването на прага свобода – задържане в полицията, можем поестествено да се пренесем в психологическото му състояние и да си обясним

полека

без злоба,

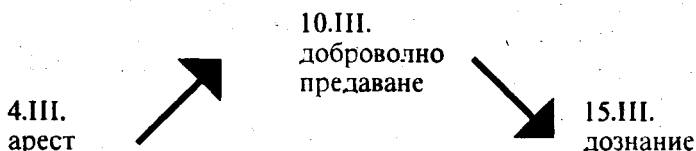
човешки

тази (неговата) история.

Минали са пет дни от ареста му. Поне в два или три от тях (първите три дни не е разпитван) той се е "намерил пред разкрити карти – полицията всичко знаела", ако използваме израза на майка му. На 7.III. е изнето оръжието. А да предаде сам (разбирай даде сам) онова, за което ще стане дума, той предварително е съобщил (уведомил, казал) устно.

Оставало е само да го стори.

"Тя, случката, станала" не в село Могила, а над собствения му дом – тавана на "Ангел Кънчев" 37. "Случката" е и своеобразен водораздел в решаване на участта му – 10.III., 21 часа – пет-шест дни след ареста и четири-пет дни преди дознанието (саморъчните му показания), които започва на 15.III. Ако трябва да изразим този върхов според мен момент с числа, почти графично, то "графиката" е следната:

Оттук насетне – до процеса през юли – започва Вапцаровият психически срив. Усилията за равновесие преди, по време на процеса и разстрела имат повече външни стимулатори и той трудно е възстановил стабилността си, предаван тайно и явно от всички, за да стигне до утешителното примирително и ефимерно почти: "но в бурята ще бъдем пак със тебе, народе мой..."

"Буря" – днес вече с пълна убеденост го знаем – е нямало. Имало е поредната руска-съветска окупация и приспособяване на народа към поредното робство.

Този робски нагон е генетично вроден у всеки от нас. Ние сме предопределени, повече готови за робство, уютно ни е в него, отколкото за борба – търпение, преклонена главичка, а не остра, сечаша сабя. Това е динената кора, по която се хлъзгаме всички. В нея поне малко освен всичко друго, са скрити причините и за "подхлъзването" на Вапцаров. Едно е опиянението (вечното инфантилно пиянство на един народ) от свободата като представа, друго – постигането ѝ със собствени усилия. Комай само Левски успя съзнателно, целенасочено да я постигне, но и той – колко пъти! – изстена, отчаян вдън душа от своите.

Твърде и неволно се отклоних, но само чрез такава лупа можем да видим по-ясно, до микроскопичност, сцената, която ни предстои.

Придружаван от един полицейски инспектор и двама полицейски разузнавачи (тихомълком ли, дебнешком ли, шумно ли?) "по негово указание" – из протокола – Вапцаров се изкачва до "общия таван" – пак по протокола. 21 часа през март не е ранно време – тъмно е, но не и дотолкова късно. Никой ли от близките на Вапцаров (съпруга, снаха, братовчед), никой ли от съседите (по три апартамента на четири етажа) не е усетил, слухтял зад вратата, надзърнал през прозореца или шпионката? Все още е рано за лягане или всеки е приложил изпитания български трик, илюзорната национална терапия: завиваш се с чергата през главата, когато гори къщата на съседа, и колкото по се завиваш, толкова по ще те отмине пожарът. Българската алиенация – види се – не е заболяване от втората половина на ХХ век. Тя е по-стара: който си е надробил попарата – да си я сърба. Не съм чул, не съм виждал, нищо не знам.

Поне пет-шест пъти съм изкачвал тези трудни стълби до апартамента на Вапцаров вляво. Като прибавим и стълбите до тавана – етажите стават пет. Бая се озорваш. Ако Вапцаров е бил жестоко инквизиран, както ни внушават спомените (досега единствено на Б.Вапцарова от очната ставка), плюс това с белезници, едва ли би ги изкачил леко и безшумно (с него са и трима – въоръжени – полицаи). Според Б.Вапцарова на 7 или 8.III. Вапцаров вече е "подкрепян от двама полицаи", "едва се държеше на краката си". Ако той наистина е бил в такова състояние, ако устното му признание за това, което му предстои да даде, е изтръгнато с насилие на 8-9 – дори 10.III., преди 21 часа, за да изкачи толкова стръмно, пететажно стълбище, той едва ли не би трябвало да е носен на ръце. Но тогава пък ще се усети (ако не чуе) пъшкането на носачите.

Подробното описание, от протокола за доброволно предаване предполага спокойни и уверени движения, протяжност във времето.

Но нека повярваме на очите си, а не на написаното дотук, което някой може да вземе и за зальгалка. А аз не по-малко от него искам "да бъдем наясно".

ПРОТОКОЛ ЗА ДОБРОВОЛНО ПРЕДАВАНЕ

Днес 10 март 1942 г., ст.София, подписаният Любен Тодоров Димитров, инспектор в Дирекция на полицията, в присъствието на Никола Антонов Николов и Недялко Ненов Андреев, разузнавачи в Дирекция на полицията, съставих настоящия протокол за следното: На горната дата към 21 часа заведохме задържаня в Дирекцията на полицията НИКОЛА ИВАНОВ ВАПЦАРОВ в съпритежателския дом на ул."Ангел Кънчев" № 37, където той

ПРОТОКОЛЪ ЗА ДОБРОВОЛНО ПРЕДАВАНЕ

186

Днес 10. мартъ 1942. г. от. София, поднесения Ивонъ Годоровъ Дмитровъ, инспекторъ въ Дирекция на полицията, въ прикѣтството на Никола Антоловъ Николовъ и Недѣлко Неловъ Андреевъ, разузнавачи въ Дирекция на полицията, съставиха настоящия протоколъ въ следното: На горната дата къмъ 21 часа въведохме задържания въ Дирекцията на полицията НИКОЛА ИВАНОВЪ ВАПЦАРОВЪ въ съприкѣтателския домъ на ул. Ангелъ Кичевъ № 37, където той живѣе, да да предаде доброволно скрититъ отъ него снимки и листче, на което ех записани ямки на комунистическата партия. По негово указание се качихме на обѣщаване на съприкѣтателския домъ в Никола Вапцаровъ, следъ което се пихна ризката въ еднакъ процепъ между една отъ стѣнитъ и покрива следъ кратко търсене извади и предаде едно листче, въ което бѣха завити две снимки, на които листче има записана следния текстъ: "Чо века се по-голямата къса е срдѣненъ рѣстъ, оти къстеняни, кова прокарена. За него голубовъ, картата може да биде отъ София. За другия и лице не зная. Нискоя, че дубаворитъ имъ трѣбва да биде действителни и че все трѣбва да ги намеритъ".

Следъ това Никола Вапцаровъ се пихна ризката въ скрѣпъ процепъ и следъ малко извади и предаде още едно листче, съзнето, на което има записано нѣщо съ цифаръ. За скрѣпото листче Никола Вапцаровъ обяви, че ех записани на него ямки на комунистическата партия съ цифаръ немисленъ отъ самия него.

За горното се състави настоящия протоколъ.

Предалъ доброволно:

Съставителъ на протокола:

Прикѣтотвувачи: 1.

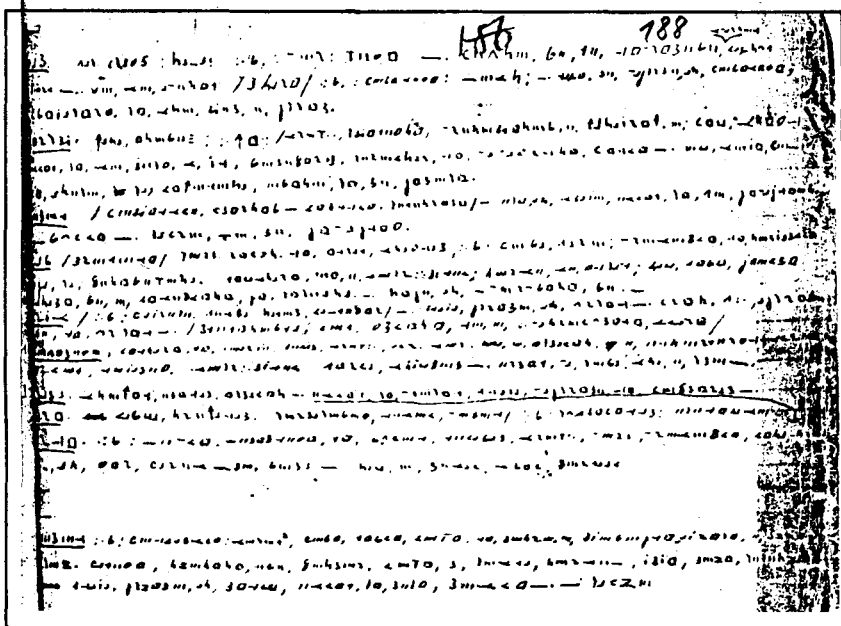
живее, за да предаде доброволно скритите от него снимки и листче, на което са записани явки на комунистическата партия. По негово указание са качихме на общия таван на съпритежателския дом и Никола Вапцаров, след като си пхна ръката в един процеп между една от стените и покрива, след кратко търсене извади и предаде едно листче, в което бяха завити две снимки, на което листче има написан следният текст: "Човека с по-голямата коса е среден ръст, очи кестеняви, коса прошарена. За него толкоз, картата може да бъде от София. За другия нищо не зная. Мисля, че дубльорите им трябва да бъдат действителни и че вие трябва да ги намерите."

След това Никола Вапцаров си пхна ръката в същия процеп и след малко извади и предаде още едно листче, сгънато, на което има написано нещо с шифър. За същото листче Никола Вапцаров обясни, че са написани на него явки на комунистическата партия с шифър, измислен от самия него.

За горното се състави настоящият протокол.

Предал доброволно: /п/

- Съставител на протокола: /п/

Присъстващи:

1. /п/
2. /п/

"Доброволно предаденото" в този протокол от самия Вапцаров, а не откритото при първия обиск на 4.III. (както знаем, то е върнато веднага), не дори пистолетът, пълнителят, кутийката за смазка и картите за безплатно пътуване, намерени при обиска на 7.III., които Б.Вапцарова таксува като "сериозни веществени доказателства за конспиративната му дейност", са решаващите улики за почти прибързаното ѝ заключение, "положението на Кольо се влошаваше" – обиска на 7-и.

По-скоро е възможно обратното – "доброволното предаване" – вид признаване на вина – донейде да облекчи участието му, да смекчи присъдата. Но Вапцаров (в лицето на своите съидейници от ЦК) е тикан тъкмо в противната посока по време на процеса – да отрича, да защити "линията на партията".

Полицията пък си иска своето – доказателства за противодържавност.

Вапцаров им ги е дал на ръка. Сам.

И това е нещо повече от самосъд.

Това е самосмърт.

4.IX., 17.IX. 1992 г.